

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ЮБИЛЕЙНО ИЗДАНИЕ

50 ГОДИНИ ФИЗИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
ANNIVERSARY EDITION

50 YEARS FACULTY OF PHYSICS

КАТЕДРА „ФИЗИКА НА ТВЪРДОТО ТЯЛО
И МИКРОЕЛЕКТРОНИКА“ – МИНАЛО, НАСТОЯЩЕ
И БЪДЕЩЕ

СТОЯН РУСЕВ, ВЕСЕЛИН СТРАШИЛОВ, ЕВГЕНИЯ ВЪЛЧЕВА,
ЦВЕТАН ВЕЛИНОВ

Катедра „Физика на твърдото тяло и микроелектроника“

ИСТОРИЯ

*„Нещата се правят от хората,
но се запазват от институциите...“*

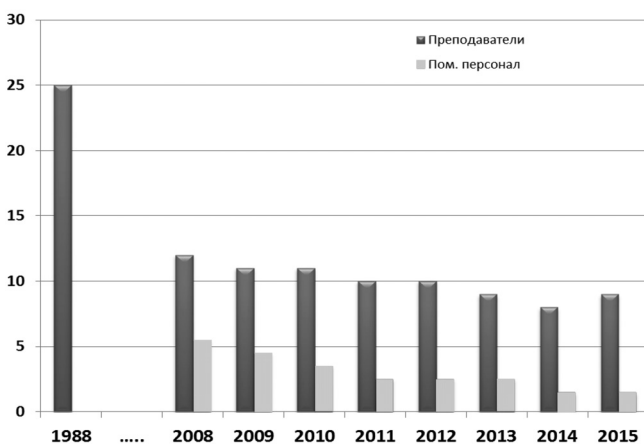
Катедрата „Физика на твърдото тяло“ (ФТТ) е създадена през 1967 г. след преименуване на едно от най-старите учебни и научни звена по физика у нас – катедра „Опитна физика“ на Софийския университет. Пръв неин ръководител е академик Милко Борисов, дотогавашен ръководител на катедра „Опитна физика“ [1]. Първоначално Катедрата отговаря за обучението по обща физика на всички студенти от Физическия факултет през I и II година на следването им, както и специализираните курсове към специализация „ФТТ“ [2]. В

За контакти: Стоян Русев, Катедра „Физика на твърдото тяло и микроелектроника“, Физически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, бул. „Джеймс Баучър“ 5, София 1164, телефон: +359 2 8161 8248; E-mail: scr@phys.uni-sofia.bg

1983 г. е създадена и втора специализация по микроелектроника (МЕ). През 1988 г. Катедрата по ФТТ се разделя на две катедри – катедра „Физика на кондензираната материя“ и катедра „ФТТ и МЕ“ с две специализации „Физика на твърдото тяло“ и „Микроелектроника“ (от 1991 г. „Микроелектроника и информационни технологии“) – фиг. 1 и 2а,б.

Висше училище	Софийски университет																
	Физико-математически факултет											Физически факултет					
	1889	1892	1904	...	1924	1932	1937	1944	1946	1949	1955	1956	1963	1965	1972	1978	1988
Ф м о н а т с т а д н е к л е к т р о н и к а т е д р а	Експериментална физика					Опитна физика						Физика на твърдото тяло			Физика на твърдото тяло и микроелектроника		
	Физика на кондензираната материя																

Катедра „Физика на твърдото тяло и микроелектроника“ през годините

Катедрата в началото на 80-те години на ХХ в. [3]

Катедрата на 31 март 2011 г.

НАСТОЯЩЕ

Понастоящем в катедра „Физика на твърдото тяло и микроелектроника“ работят 9 преподаватели, от тях 3-ма доктори на науките и 5 доктори, 4-ма са хабилитираните – 1 професор и 3-ма доценти, 5 са асистенти.

УЧЕБНА ДЕЙНОСТ

Учебната дейност на катедрата обхваща бакалавърска, магистърска и докторантска степен на обучение на студентите. В момента преподавателите от катедрата водят повече от 10 задължителни дисциплини – „Физика на кондензираната материя“, „Физика на вълновите процеси“, „Физично материалознание“, „Съвременни експериментални методи“, „Основи на акустиката“, „Начални компютърни знания“, „Информационни технологии“, „Програмиране и изчислителна физика“ и др. – за различни бакалавърски специалности във Физическия факултет. Предлаганите от катедрата избираеми бакалавърски курсове се радват на добра избираемост сред студентите. Това е основата за последващо привличане на студенти за работа в лабораториите на катедрата и по-нататък – за избор на дипломна работа и успешна защита.

Катедрата предлага две магистърски програми – „Микроелектроника и информационни технологии“ с ръководител проф. дфн Е. Вълчева и от една

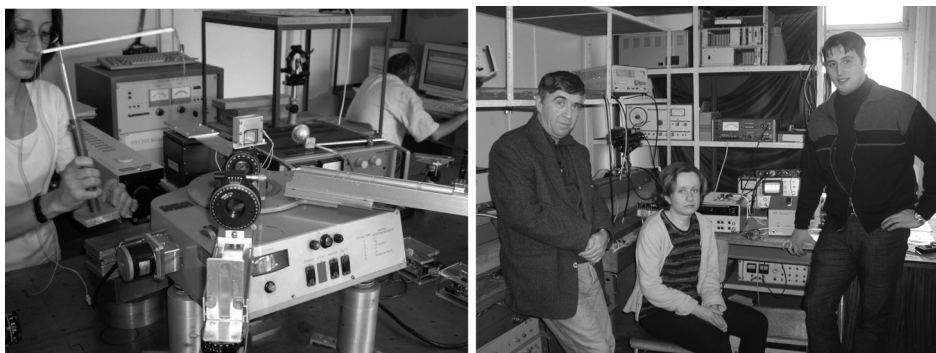
година нова магистърска програма „Твърдотелни нанотехнологии“ с ръководител доц. дфн Ц. Велинов.

Магистърската програма „Микроелектроника и информационни технологии“ обучава студенти от 2005 г., като досега са защитили 28 души (24 редовно обучение и 4 задочно) и в момента се обучават 12 души (6 редовно и 6 задочно обучение). Всички завършили магистърската програма са търсени специалисти и са намерили работа в български и чуждестранни фирми в областта на микроелектрониката и информационните технологии. Някои продължават обучението си като докторанти във Физическия факултет и в институти на БАН, а също и в чужбина.

В катедра „ФТТ и МЕ“ се обучават докторанти по направление 4.1 „Физически науки“, като Катедрата е водеща в акредитираните за Физическия факултет докторантури по „Електрични, магнитни и оптични свойства на кондензираната материя“, „Структура, механични и термични свойства на кондензираната материя“ и „Физика на вълновите процеси“. За последните 10 години в Катедрата са се обучавали или продължават обучението си повече от 16 докторанти.

НАУЧНА ДЕЙНОСТ. ЛАБОРАТОРИИ

Катедра „ФТТ и МЕ“ предоставя на своите студенти съвременни учебно-научни лаборатории по електронни и фононни свойства, фотоакустични и фототермични явления, акустични вълни, рентгеноструктурен анализ, магнетизъм, електроакустични взаимодействия, елипсометрия, технология на материалите.

Учебно-научни лаборатории по фотоакустични и фототермични явления (вляво) и акустични вълни (вдясно) към катедра „ФТТ и МЕ“

Осъвременяване на лабораториите и тяхната поддръжка се осъществява почти изцяло с помощта на многобройните научни договори – национални и международни, в които членовете на Катедрата са ръководители и/или участници.

През 2008 г. бе създаден консорциум, формиран от няколко престижни научни организации: Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (базова организация, представена от 4 факултета), Институт по микробиология „Стефан Ангелов“ – БАН, Висше транспортно училище „Тодор Каблешков“, Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“, както и индивидуални участници от Института по физика на твърдото тяло – БАН, и Медицински университет – София, който кандидатства в конкурса „Развитие на научната инфраструктура – 2008“ на Фонд „Научни изследвания“ към МОМН с проект „Субмикронна обработка и анализ на материали и структури чрез сканираща електронна микроскопия, комбинирана с фокусиран йонен лъч“ [4].

Водеща в консорциума бе Катедрата по физика на твърдото тяло и микроелектроника, в чиято Лаборатория по Технология на материалите бе монтирана съвременна научна апаратура (обща стойност на проекта – 960 хил. лв.), закупена по този договор – сканиращ електронен микроскоп с вградена колона за управляем фокусиран йонен лъч (SEM/FIB) и система за натичане на газове (GIS), работа при висок и нисък вакуум, детектори на вторични, обратно-разсеяни електрони и рентгенов микроанализ (EDX). Апаратурата позволява едновременно обработка на образци с йонния лъч и тяхното характеризиране със сканираща електронна и йонна микроскопия и рентгенов микроанализ.

SEM/FIB апаратура в Лабораторията по технология на материалите към катедра „Физика на твърдото тяло и микроелектроника“. На вставката – FIB върху златен слой (изработен при практически упражнения по FIB за студенти)

В периода 2006–2010 г. Катедрата организира дейност (с участието на колеги от ИФТТ-БАН и ХТМУ) по проект на Фонда за научни изследвания върху „Формиране и изследване на твърдотелни и органични тънки слоеве за сензорни функции“ на обща стойност 270 000 лв, от които около 150 000 лв са инвестирани в основни материални средства за апаратурно оборудване

на лабораториите. Лабораторията по акустични вълни разполага с прецизна апаратура за изследване на честотни характеристики на акустични микроелектронни филтри и резонатори и за изследване на акустични скорости и затихване на материали с еко-метод и акустооптика.

Лабораторията по фотоакустика разполага с уникални за България установки за възбуждане на плазмони и използването им за оптични сензори на химични и биохимични реакции, както и с кварцови везни за изследване на биореакции във водна среда.

В Лабораторията по електронни и фононни свойства се провеждат изследвания на електронни и фононни свойства на тънкослойни твърдотелни материали и структури с фундаментален и приложен характер. Натрупани са познания при изследване на полупроводникови материали от групата на III–V съединенията в продължение на повече от 20 години. Успешно се използват модерни експериментални техники за характеризиране, като фотолуминесценция при ниски температури до 10 K, раманово разсейване, фотопроводимост, ИЧ отражение и др. Овладени са методи за пресмятане на електронната структура. Разработени са оригинални алгоритми и компютърни програми за прилагането на тези методи в различни конкретни случаи. През годините трансформирахме нашите изследвания от обемни материали и прости хетероструктури към комплексни подредени полупроводникови наноструктури, като свръхрешетки, мулти-квантови ями от системите III–V, III-нитриди и техни тройни съединения (GaAs/AlGaAs, GaN/AlGaN), AlAs/GaAs и AlN/GaN свръхрешетки, V-образни GaAs/AlGaAs квантови жички и точки, Si и CdSe нанокристали, включени в матрици от SiO_x. Тези материални системи са изключително важни за съвременните HEMT (high electron mobility transistor), високо ефективни полупроводникови лазери, излъчвателни диоди и други оптоелектронни компоненти, основани на квантови ефекти. Нашите изследвания са фокусирани основно върху електронната структура и оптичните свойства на системите с квантово ограничение на носителите. Оптичните изследвания се провеждат във взаимовръзка с изследвания на структурата и механизмите на релаксация на напреженията и анизотропия на свойствата в нано-тънки слоеве с електронно микроскопски методи, раманова спектроскопия, елипсометрия и др. Като развитие в бъдеще ще разширим полето на изследванията, като прехвърлим натрупания опит към въглеродни наноматериали като нанотръбички и графен, които се очаква в бъдеще да играят основна роля в наноелектрониката.

Ръководителят на Лабораторията по електронни и фононни свойства, проф. Е. Вълчева, осъществява съвместни изследвания с Нобеловите лауреати за 2014 г. Х. Аmano и И. Акасаки върху III-нитридни мултиквантови ями (5xGaN/AlGaN) и свръхрешетки (10xAlN/GaN) и InN тънки слоеве върху сапфир, които са в основата на изобретяването на сините излъчвателни диоди (LED) и лазери. Обект на изследване са връзката между структурните и

електронните свойства, различни механизми на локализация на носителите, влияещи върху интензивността на рекомбинационната луминесценция и др. [5–7]. В резултат са публикувани 13 съвместни научни статии за периода 2003–2009 г. След 1988 г. в Лабораторията са защитени 9 докторски дисертации, една дисертация за степента „доктор на науките“ и повече от 40 дипломни работи.

Студентско упражнение в Лабораторията по електронни и фононни свойства за изследване на фотолуминесценция на твърдотелни материали при ниски температури до 10 К и апаратурата по време на работа (вдясно)

В Лабораторията по магнетизъм се провеждат както научни изследвания с привличане на бакалаври и магистри, така и учебни упражнения по магнетизъм. Научните изследвания са концентрирани основно върху изучаване на магнитните свойства на интерметални редкоземни съединения от типа R-Fe-M (R – редкоземен метал, M – Ti, V и др.) и техните хидриди. За целта е разработена и създадена оригинална апаратура за изследване на концентрацията на водорода, намагнитеността и магнитната възприемчивост на хидридите, намиращи се непосредствено във водородна атмосфера, и позволяваща провеждане на измервания в целия температурен диапазон на съществуване на магнетизма в посочените съединения. Понастоящем изследванията се извършват в сътрудничество с научни групи от Физическия факултет на Московския университет (ръководител проф. С. А. Никитин) и Института по металургия и материалознание „А. А. Байков“ на Руската Академия на науките (проф. И. С. Терешина).

Лабораториите на Катедрата и апаратурата в тях се използва интензивно в научната работа не само на преподавателите от катедрата, но и от колеги от други научни институции (включително извън България), като тематиката засяга различни области в науката и технологиите – материалознание, твърдо тяло, биология, медицина, геология, археология. Тази база се използва интензивно и в учебния процес, предлагайки на студентите от Катедрата, Физическия факултет и другите природонаучни факултети на Софийския университет достъп до съвременна апаратура и технологии.

БЪДЕЩЕ

През цялата си история катедра „Физика на твърдото тяло и микроелектроника“ се е стремяла да поддържа висока научна квалификация на преподавателите, внимателно да следи световните тенденции в развитието на физиката и да прави всичко, зависещо от нея, за работа на предния фронт на науката, независимо от финансовите затруднения. Свидетелство за това е фактът, че възпитаници на Катедрата работят или се обучават в редица престижни университети, лаборатории и фирми по света. Въпреки негативните тенденции за физиката в световен мащаб [8–10] науката и, в частност, физиката несъмнено ще продължат да бъдат основен двигател на прогреса. Там ние ще се стремим да продължим да виждаме своето място и занаят.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Спасов, Л., Г. Камишева. Милко Борисов за себе си и другите за него (1921–1998). Извори за физическите науки в България през втората половина на XX в., София, 2008.
- [2] Апостолов, А. *Ann. de l'Univ. de Sofia, Fac. De Phys.*, 2007, **100**.
- [3] Апостолов, А. И физик на този свят. София, 2007.
- [4] Tsutsumanova, G.G., S.C. Russev. *Advances in Bulgarian science*, 2009, 11–16.
- [5] Darakchieva, V., E. Valcheva, P.P. Paskov, M. Schubert, T. Paskova, B. Monemar, H. Amano, I. Akasaki. *Phys. Rev. B – Condensed Matter and Materials Physics*, 2005, **71**.
- [6] Valcheva, E., K. Kirilov, B. Monemar, H. Amano, I. Akasaki. *Phys. St. Sol. (C) Current Topics in Solid State Physics*, 2009, **6**, S751.
- [7] Valcheva, E., T. Paskova, G. Z. Radnoczi, L. Hultman, B. Monemar, H. Amano, I. Akasaki. *Physica B: Condensed Matter*, 2003, **340–342**, 1129.
- [8] Cressey, D. UK faces physics ‘catastrophe’ without funding increase. In: Nature News, 26 March 2014.
- [9] Hodapp, T. The Economics of Education: Closing Undergraduate Physics Programs. In: APS News, December 2011.
- [10] Sedgmore, F. A farewell to physics? In: The Guardian, 11 August 2006.